
Ugrupowania neofaszystowskie po II wojnie światowej

RAFAŁ PANKOWSKI

Nie jest zamiarem tego tekstu wyliczanie wszystkich neofaszystowskich organizacji politycznych działających w Europie po roku 1945. Grup tych istniało bardzo wiele, używały rozmaitych nazw, a także kładły nacisk na różne aspekty ideologii faszystowskiej, reinterpreterując i rozwijając jej wybrane elementy, zachowując jednak rdzeń ideologii.

Stopień kontynuacji między faszyzmami przed- i powojennym może być rozpatrywany na kilku płaszczyznach.

Przede wszystkim miała miejsce kontynuacja na poziomie personalnym. Osoby należące swego czasu do dawnych partii faszystowskich bądź sympatyzujące z nimi brały udział w próbach odrodzenia starych organizacji albo zakładania nowych, inspirowanych przez różne warianty dawnej ideologii faszystowskiej. Część z nich nie przystąpiła do żadnej organizacji neofaszystowskiej, ale manifestowała przywiązanie do podobnych poglądów, rozpowszechniając faszystowską lub neofaszystowską propagandę oraz głosując na neofaszystowskie ugrupowania w wyborach.

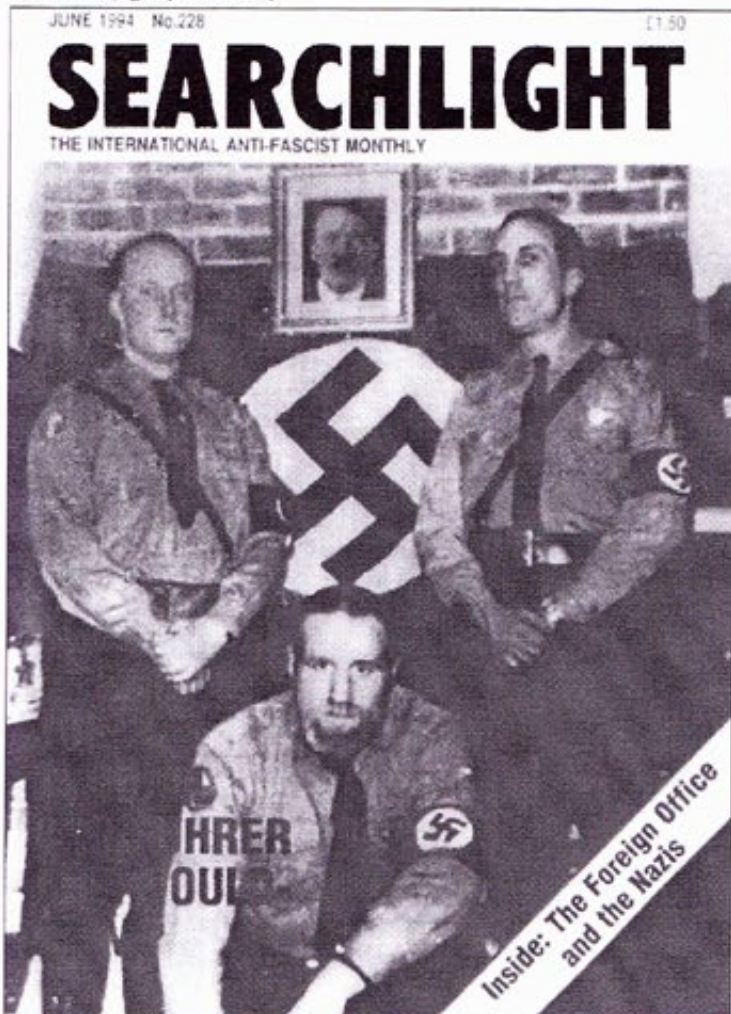
Po drugie, dały się zauważyć elementy kontynuacji na szerszym poziomie socjologicznym. Ugrupowania neofaszystowskie częstokroć – mniej lub bardziej świadomie – skupiały się na tych grupach społecznych (rozpoznawalnych ze względu na klasę, zawód, wyznanie, tradycją regionalną etc.), które popierały historyczne ruchy faszystowskie będąc dla nich źródłem kadr, poparcia wyborczego i funduszy.

Wreszcie należy wspomnieć o płaszczyźnie kontynuacji ideologiczno-programowej, która interesuje nas tu najbardziej. Poziom kontynuacji ideowej stopniowo zyskuje na znaczeniu przy klasyfikacji danej grupy jako neofaszystowskiej. Ponieważ reprezentancystarych kadr faszystowskich z wolna wymierają, ideologia staje się najistotniejszym ogniwem łączącym ugrupowania neofaszystowskie z faszyzmem lat 1920., 1930. i 1940.

W latach następujących bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej polityczne inicjatywy o charakterze neofaszystowskim miały do czynienia z dwiema zasadniczymi przeszkodami. Pierwszą z nich była otaczająca je wrogość społeczeństwa.

czeństw mających za sobą tragiczne doświadczenie życia pod władzą faszystów, zwłaszcza w czasie wojny, kiedy to reżimy faszystowskie cechowały się rosnącą bezwzględnością i brutalnością nie tylko w stosunku do ludności krajów okupowanych, ale także wobec swych własnych obywateli. Faszyci w dawnych państwach Osi byli też obciążeni winą za przegraną wojnę i ruinę gospodarczą.

Lider BNP, John Tyndall (na zdjęciu z lewej)

Drugą istotną przeszkodą dla restauracji faszyzmu jako ruchu masowego po wojnie było postępowanie władz demokratycznych państw Europy Zachodniej. Po roku 1945 większość ugrupowań faszystowskich działała w nieustającym zagrożeniu delegalizacją, co doprowadziło do ograniczenia rozmachu organizacyjnego, a także silnie wpłynęło na ich taktykę – często zmuszone były do ukrywania rzeczywistego programu pod płaszczkiem konstytucjonalizmu i parlamentaryzmu. Zapisy antyfaszystowskie oraz antynazistowskie, mające zapobiec odrodzeniu się tendencji antidemokratycznych, znalazły się w konstytucjach nowo powstałych republik we Włoszech i w Niemczech. W zachodnich landach Niemiec okupacyjne władze alianckie licencjonowały początkowo wszelką działalność polityczną, często pozbawiając możliwości legalnego działania partii, wobec których istniały uzasadnione podejrzenia, że służyć miały reaktywowaniu ruchu narodowo-socjalistycznego.

Silnie antyfaszystowska atmosfera polityczna pierwszych lat powojennych ustąpiła jednak wkrótce luźniejszej formie kontroli tego typu zjawisk. Proces denazyfikacji w Niemczech został spowolniony, w miarę jak nowe państwo zachodnioniemieckie przejmowało niektóre elementy tradycji dawnej Rzeszy oraz wykorzystywało administracyjne, polityczne i militarne kadry związane z dawnym reżimem. We Włoszech z kolei całościowa „defaszycyzacja” państwa nie weszła nawet w fazę wstępną. Antyfaszystowskie klauzule w konstytucji były odtąd interpretowane w sposób, który dopuszczał istnienie niektórych ugrupowa-

wań wyraźnie neofaszystowskich, choć ukrywających się pod pewnym, niezbyt zresztą silnym, kamuflażem ideologicznym.

Ruchy neofaszystowskie, które pojawiły się po II wojnie światowej, charakteryzowały się różnorodnością i często efemerycznością. Większe lub mniejsze, bardziej lub mniej znane powojenne grupy neofaszystowskie były nader liczne. Spróbujemy tu wymienić te, które z perspektywy lat uznać można za istotne.

Wśród ważniejszych partii politycznych działających na terenie Niemiec, założonych przez byłych członków NSDAP i propagujących poglądy zbliżone do formułowanych przez partię nazistowską przed 1945, były Deutsche Aufbau-Partei (DAP), zał. 1946, Sozialistische Reichspartei (SRP), zał. 1949, Deutsche Gemeinschaft (DG), zał. również w 1949, Deutsche Reichspartei (DRP), zał. 1950, Deutsche Soziale Bewegung (DSB), zał. 1952, Dachverband der Nationalen Sammlung (DNS), zał. 1953, a także wiele innych pomniejszych ugrupowań.

Niektóre z nich otwarcie uznawały ideologię narodowo-socjalistyczną za źródło inspiracji (jak np. SRP, po następnych sukcesach w wyborach lokalnych zdelegalizowana przez Sąd Najwyższy w 1952 r.). Inne, jak DRP, wzorowały się na organizacjach konserwatywno-rewolucyjnych i volkistowskich, które w latach 1920. zwalczały Republikę Weimarską ramię w ramię z nazistami. Inny nurt, reprezentowany przez DG, tzw. Nowi Nacjonalisci, wyrażał najbardziej oryginalny i najmniej popularny model niemieckiego neofaszyzmu, wyróżniający się za sprawą szczególnie częstego używania sloganów socjalistycznych i antyimperialistycznych. We wszystkich wyżej wymienionych grupach wyraźna była obecność byłych członków partii hitlerowskiej. Do cech wspólnych owym ugrupowaniom należała też wrogość wobec demokracji, mniej lub bardziej jawne tendencje antysemickie oraz skłonność do eksponowania pozytywnych aspektów Trzeciej Rzeszy, niekiedy w formie prostego negowania zbrodni nazizmu.

Liczba organizacji neofaszystowskich we Włoszech była mniejsza, ale były one na ogół trwalsze, silniejsze i mniej podatne na utrudnienia ze strony władz niż w Niemczech. Największą partią neofaszystowską był założony w r.1946 Movimento Sociale Italiano (MSI), którego nazwa pochodziła od Włoskiej Republiki Socjalnej z lat 1943–45. Początkowo reprezentował on „radykalne” skrzydło dawnego faszyzmu: wielu czołowych aktywistów nowej partii było prominentnymi działaczami reżimu Salò (np. Giorgio Almirante, lider MSI w latach 1946–1950 i ponownie w latach 1969–1987, sprawował wysoką funkcję szefa gabinetu ministra propagandy Republiki Salò).

We wczesnych latach powojennych wielu dawnych zwolenników Mussoliniego przystąpiło do mniej otwarcie neofaszystowskiej, populistycznej partii Uomo Qualunque, założonej w 1945 r., której nazwa pochodziła od tytułu gazety codziennej wydawanej już od roku 1944. Jednak w momencie, gdy wpływowi sponsorzy przestali wspierać partię finansowo, zaś jej sympatycy stopniowo odpływali w stronę MSI bądź chrześcijańskiej demokracji, UO rozpadła się i zniknęła z włoskiej sceny politycznej.

W powojennym włoskim neofaszyzmie nie zabrakło też skrzydła terrorystycznego. Najsilniejszą grupą stosującą terror w pierwszych latach po wojnie było Fasci di Azione Rivoluzionaria (FAR), dopuszczające się fizycznych napaści na przeciwników politycznych. Zarówno w końcu lat 1940., jak i później, podczas kolejnej fali faszystowskiego terroryzmu na przełomie lat 1960. i 1970., członkami organizacji terrorystycznych byli często działacze ugrupowań deklarujących rzekome poszanowanie porządku konstytucyjnego, biorących udział w wyborach parlamentarnych. Przenikanie i uzupełnianie się metod terrorystycznych i działalności legalnej to cecha charakterystyczna dla większości europejskich ruchów neofaszystowskich.

We Francji najwcześniejsze grupy neofaszystowskie były z reguły powoływane lub inspirowane przez byłych kolaborantów, czego przykładami była Jeune Nation (później przemianowana na Europe-Nation), zał. w 1951, oraz radykalnie

neonazystowski odłam – Associations de Vikings de France, występujący później pod nazwą Parti Proletarian National-Socialiste. Niektórzy byli zwolennicy faszystowskiego reżimu Vichy skupili się w partii Union des Republicains Nationaux et Independants, która zdobyła cztery miejsca w parlamencie w r. 1951.

Pewna liczba neofaszystów była też czynna w populistycznym ruchu Pierre'a Poujada pn. Union de Defense des Commerçants et Artisans (UDCA), powstałym w 1953, który przez jakiś czas stanowił istotną siłę na prawicy francuskiego spektrum politycznego. Wyłoniona zeń partia, Union Français et Fraternelle (UFF) zdobyła 11 procent głosów w wyborach do parlamentu w r. 1956. W trzy lata później koalicja byłych poujadystów, monarchistów, członków Jeune Nation i przeciwników dekolonizacji utworzyła Parti Nationaliste (PN).

W Wielkiej Brytanii sir Oswald Mosley odtworzył swój dawny British Union of Fascists and National Socialists pod nową nazwą Union Movement w roku 1948. Unikano wówczas samookreślenia „faszysta”, jednakże UM stanowił wyraźną kontynuację przedwojennego BUF zarówno pod względem bazy członkowskiej, jak i symboliki (np. motyw błyskawicy wpisanej w koło) oraz wątków ideologicznych.

Do bardziej ekstremalnych brytyjskich grup neofaszystowskich działających w pierwszych dekadach po wojnie należała gwałtownie antysemitka League of Empire Loyalists (LEL), założona w 1954 r. przez byłego członka BUF – A. K. Chestertona. Inna organizacja, znana jako White Defence League (WDL), została utworzona w 1958 przez dawnych działaczy przedwojennej Imperial Fascist League (IFL), której wodzem przed 1939 był Arnold Leese, ostro krytykujący Mosleya za nie dość wyraźne opowiadanie się za nazistowską – rasowo-biologiczną – wersją antysemityzmu. W dwa lata później z inicjatywy Johna Beana powstała British National Party (BNP), oparta na zbliżonej formule ideologicznej.⁷ Wreszcie, w roku 1960 były działacz WDF i BNP – Colin Jordan utworzył National Socialist Movement (NSM), później przekształcony w British Movement (BM), epatującą kultem Hitlera najsukrajniejszą z brytyjskich grup neofaszystowskich.

Do znaczących ugrupowań podobnego pokroju założonych w Europie po 1945 należały też Vlaamse Concentratie (VC) oraz Mouvement Social Belge (MSB) w Belgii.

Na uwagę zasługuje międzynarodowa federacja neonazystowska z siedzibą w Zurychu, Nouvel Ordre European (NOE), składająca się m.in. z weteranów Waffen-SS oraz separatystów bretońskich mających na koncie kolaborację z nazistami podczas okupacji niemieckiej. Podobną w charakterze grupą był World Union of National Socialists (WUNS), w skład którego wchodziły brytyjski NSM, francuska PPNS oraz środowiska rasistów amerykańskich. Francuskojęzyczny oddział WUNS, Federation Ouest-Europeene (FOE) zaprzestał działalności po aresztowaniu jego przywódców przez policję francuską w r. 1964.

Inną wpływową grupą, oddziałującą na ruchy neofaszystowskie w całej Europie Zachodniej, było Círculo Espanol de Amigos de Europa (CEDADE), operujące z terytorium frankistowskiej Hiszpanii pod życzliwym okiem tamtejszych władz. Jej trzon stanowili nazistowscy uchodźcy z innych państw, jak np. wspomniany już Leon Degrelle, były lider faszystowskiego ruchu Rex i wysoki oficer Waffen-SS, po wojnie skazany zaocznie na śmierć przez sąd belgijski za zdradę i kolaborację z okupantem.

Miała też miejsce nieudana próba utworzenia neofaszystowskiej międzynarodówki na szerszą skalę. Europejski Ruch Społeczny powstał jako federacja największych partii neofaszystowskich. Na inauguracyjnej go konferencji w Malmö w 1951 r. porozumienie osiągnęło 16 organizacji z różnych krajów, od brytyjskiego UM po włoski MSI, za swój cel deklarując zjednoczoną „odrodzoną” Europę. Wkrótce jednak tendencje nacjonalistyczne i wyniki z nich napięcia doprowadziły do upadku krótkotrwałego porozumienia. Warto wspomnieć, że w konferencji w Malmö uczestniczyli też obserwatorzy z jawnie nazistowskiego NOE (patrz wyżej), które także wyznawało ideał paneu-

ropejskiej współpracy neofaszystów, zaś jego szwajcarska siedziba wspierała działania neonazystów w wielu krajach.

Z upływem lat część grup neofaszystowskich zanikła bez śladu, inne po wielokroć zmieniały nazwy, formowały mniej lub bardziej trwałe sojusze, ulegały podziałom, a niekiedy delegalizacji. Ich sukcesem był jednak fakt, że faszyzm mimo pozorów wykorzenienia zdołał przetrwać jako identyfikowalna tradycja polityczna. Współcześnie działające organizacje neofaszystowskie mają na ogół swe korzenie we wspomnianych wyżej grupach powstałych w pierwszych latach po wojnie.

Gianfranco Fini, lider MSI/AN

Wciąż istniejąca Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD), która odnotowała znaczące sukcesy wyborcze w kocu lat 1960., powstała na bazie DRP i innych założonych po 1945 organizacji skrajnie nacjonalistycznych, zapewniając m.in. polityczne schronienie wielu aktywistom zdelegalizowanej neonazystowskiej SRP. Spośród osiemnastu członków pierwszego komitetu wykonawczego NPD aż dwunastu było aktywnymi członkami NSDAP przed 1945 r. Dzisiejsza NPD ściśle współpracuje z Deutsche Volksunion (DVU), partią założoną przez neofaszystowskiego wydawcę skrajnie prawicowej prasy brukowej – Gerharda Freya. Zarówno DVU, jak NDP czy później założona partia Republikaner (sformowana przez byłego oficera Waffen-SS – Franza Schoenhubera) pretendują do miana partii nacjonalistycznych godnych uznania za poważny fragment prawicowej sceny politycznej. Regularnie biorą udział w wyborach parlamentarnych i nie podważają wprost prawomocności istniejącego państwa niemieckiego, choć ich hasła niewątpliwie na dłuższą metę są nie do pogodzenia z systemem demokratyczno-parlamentarnym.

Ugrupowania te koegzystują z dużą liczbą bardziej radykalnych grup o wyraźnie neonazystowskim charakterze, z których wyróżnić można zwłaszcza Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei (FAP), założoną w 1979 i zakazaną w 1994 r., a także Aktionsfront Nationaler Sozialisten/Nationale Aktivisten (ANS/NA)

Michaela Kuhnena, powstała w 1977 i zdelegalizowaną w sześć lat później, co jednak nie przeszkodziło Kuhnnowi w tworzeniu nowych grup o różnych nazwach.

We Francji były pojadudystowski deputowany do parlamentu i działacz ruchu Algerie Francaise Jean-Marie Le Pen, aktywny na scenie skrajnie prawicowej od końca lat 1940., jest dziś przywódcą osławionej partii Front National (FN), której sukcesy stanowią przedmiot zazdrości ugrupowań skrajnie nacjonalistycznych w całej Europie. FN powstał w r. 1972 jako koalicja kilku grup ekstremistycznych, z których istotną rolę odegrało Ordre Nouveau (ON), wyrosły z działającego w latach 1960. ruchu Occident, który z kolei powstał na bazie wspomnianej już grupy neofaszystowskiej Europe-Action. Dzisiaj FN jest zlepkiem różnych tendencji ultrapravicowych, w skład których wchodzi silny w tej partii nurt neofaszystowski. Są one cementowane przede wszystkim osobowością lidera, co sprawia, że możliwa jest analogia do zróżnicowanego wewnętrznie ruchu falangistowskiego w Hiszpanii końca lat 1930., którego spoiwem była głównie osoba Franco i gdzie element faszystwu był również łatwo dostrzegalny. Po ponad dziesięciu latach wegetacji na marginesie francuskiej polityki i licznych niepowodzeniach wyborczych, FN dokonał przełomu – w dużym stopniu za sprawą przejścia części elektoratu Francuskiej Partii Komunistycznej – od połowy lat 1980. stanowi istotną siłę polityczną, mogącą liczyć na co najmniej 10 procent głosów w kolejnych wyborach.

Należy też wspomnieć o ugrupowaniach istniejących obok FN, jak np. jego odłam pod nazwą Parti des Forces Nouvelle (PFN) inspirowany przez neofaszystowską grupę intelektualną Groupement de Recherche et d'Etudes pour la Civilisation Europeene (GRECE). Zdarza się nieraz, że członkowie ugrupowań jawnie ekstremistycznych – np. „narodowo-bolszewickiego” Nouvelle Resistance – prowadzą działalność w ramach struktur FN.

W Wielkiej Brytanii najważniejszym ugrupowaniem skrajnie prawicowym jest powstała w 1982 r. British National Party (BNP), której przywódcą jest John Tyndall, były członek NSM (jak również wielu innych grup faszystowskich działających w W. Brytanii na przestrzeni lat). Jednym z powodów utworzenia BNP przez Tyndalla było usunięcie go z pozycji lidera National Front (NF). Brytyjski NF założony został przez przywódców „pierwszej” BNP, LEL oraz Racial Preservation Society i innych grup neofaszystowskich w 1967 r., a swoje krótkotrwałe triumfy polityczne święcił w połowie lat 1970. Inni byli członkowie kierownictwa NF stoją dziś na czele marginalnych ugrupowań International Third Position (ITP) oraz Third Way (TW). Organizacyjne pozostałości NF zostały w r. 1996 przemianowane na National Democratic Party (NDP).

We Włoszech – kolebce faszystwu – dawny MSI odniósł w połowie lat 1990. znaczne sukcesy wyborcze i po przekształceniu się w Alleanza Nazionale (AN) odgrywa kluczową rolę w parlamencie. Przedstawiciele MSI/AN wchodzili w skład prawicowego rządu Silvio Berlusconi. Liderem ruchu jest od 1987 r. niemal nieprzerwanie Gianfranco Fini, wieloletni członek partii, znany jako protegowany jej założyciela – Giorgio Almirante, twórcy włoskiego neofaszystwu po upadku Republiki Salò. Movimento Sociale Tricolore (MST), nowo powstały odłam AN, uznaje przywództwo Giuseppe „Pino” Rautiego, innego wieloletniego działacza MSI, który był nawet liderem partii przez kilka miesięcy w roku 1990. Rauti uchodzi za zwolennika ortodoksyjnego faszystwu, w latach 1960. zaangażowany był w terrorystyczną działalność inspirowanej przez Juliusa Evolę organizacji Ordine Nuovo (ON). Otwarcie neofaszystowski MST używa symboli dawnego MSI i w niektórych okręgach odegrał ważną rolę w wyborach do włoskiego parlamentu w 1996 roku: rozbił głosy oddanych na skrajną prawicę przyczyniło się do zwycięstwa koalicji lewicowej.

Wyżej wspomniane organizacje reprezentują zaledwie wyćwiec szerszego obrazu zorganizowanej działalności neofaszystowskiej w Europie Zachodniej po 1945 roku. Działalność tych

i innych ugrupowań jest bacznie obserwowana m.in. przez redagowany w Londynie międzynarodowy miesięcznik „Searchlight”.

Większość z wymienionych grup pozostaje na marginesie europejskiej polityki, jednak niektóre – zwłaszcza francuski FN i włoski MSI/AN – osiągnęły pewien poziom poparcia społecznego, wyrażającego się dobrymi wynikami w wyborach. Strategia, taktyka i wpływy ideologiczne wśród ugrupowań współczesnej skrajnej prawicy są rozmaite, dają się wszakże zauważyć liczne organizacyjne i personalne powiązania z istniejącymi wcześniej ruchami faszystowskimi. Tym, co łączy rozmaite współczesne grupy neofaszystowskie, jest często dublowanie się ich bazy członkowskiej (jeden aktywista neofaszystowski jest zwykle członkiem kilku organizacji), a także wątków programowych, spośród których najważniejsza jest ogólna wizja ściśle odseparowanych homogenicznych wspólnot narodowo-rasowych jako podstawa pożądanego nowego ładu. ■

¹ Ugrupowanie o identycznej nazwie powołał John Tyndall na początku lat 1980.

